

UOT 347.6**BOŞANMADAN SONRA YETKİNLİK YAŞINA ÇATMAYAN
UŞAQLARIN HANSI VALİDEYNİN YANINDA QALMASININ VƏ
ALİMENTİN TUTULMASININ BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ**

M.D.DƏMİRÇİYEVA
Bakı Dövlət Universiteti
mahabbat_d.h.t@mail.ru

Alimentin tutulması zamanı yetkinlik yaşına çatmayanların hüquqlarının müdafiəsi probleminin həlli yalnız kompleks yanaşma ilə mümkündür. Qanunvericilikdə nikahın bağlanması üçün müəyyən olunmuş şərtlər (tələblər) həm nikaha daxil olmaq arzusunda olan şəxslərə, həm də bu ittifaqı qeydə alma prosesində iştirak edən orqanlara aiddir. Əksinə proses nikahın ləğv edilməsi, onun etibarsız sayılmasıdır. Tərəflər əmlak və digər mübahisələri qarşılıqlı razılaşma yolu ilə həll edərək niğahı ləğv edə bilərlər. Bəzi hallarda boşanmanın yalnız məhkəmədə baş verməsi mümkündür və bu cür işlərin əhatə dairəsi qanunla müəyyən edilmişdir. Boşanma zamanı uşağın saxlanması xərcləri aliment şəklində çıxılır. Yetkinlik yaşına çatmayan uşağın hansı valideyn ilə qalması barədə mübahisələr həll edilərkən uşağın mənafeyi əsas götürülür. Məqalədə nikahın xitam olunması və yetkinlik yaşına çatmayan uşaqlar üçün alimentin ödənilməsi xüsusiyyətlərinin hüquqi tənzimlənməsi məsələləri təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: ailə hüququ, nikah, nikaha xitam verilməsi, aliment, valideynlərin aliment öhdəliyi.

Ailə - cəmiyyətdə ayrı-ayrı şəxslərin ər-arvad, valideynlər və uşaqlar, digər ümumi maddi və mənəvi mənafeələr üzrə bir-birinə bağlı olan təbii özünə-məxsus özəyidir. Şəxsiyyətin formalaşması prosesi ilk olaraq ailədə baş verir. Ailə hüquq münasibətlərinin yaranması əsaslarından biri kimi hüquqi fakt olaraq nikah ittifaqı çıxış edir. Azərbaycan Respublikasının 28 dekabr 1999-cu il tarixli 781-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş Ailə Məcəlləsinin 2.3-cü maddəsinə əsasən, nikah kişi ilə qadının ailə qurmaq məqsədilə müvafiq icra hakimiyyəti orqanında qeydiyyatı alınan könüllü ittifaqıdır.

Azərbaycan Respublikasının ailə qanunvericiliyi ailənin ümumbəşəri prinsiplər, ailə münasibətlərinin qadın və kişinin könüllü ittifaqı, onların maddi mülahizələrdən azad olan qarşılıqlı məhəbbəti, dostluğu və hörmət hissləri əsasında qurulmasını özünün mühüm vəzifələrindən biri sayaraq, nikahın bağ-

lanması üçün bir sıra şərtlər müəyyən etmişdir (3, 132). Qanunvericilikdə nikahın bağlanması üçün müəyyən olunmuş şərtlər (tələblər) həm nikaha daxil olmaq arzusunda olan şəxslərə, həm də bu ittifaqın qeydə alınması prosesində iştirak edən müvafiq orqanlara aiddir. Məsələn, nikahın bağlanması üçün nikaha daxil olan şəxslərin yazılı razılığı, tibbi müayinədən keçdiklərini təsdiq edən arayış təqdim etmələri və onların nikah yaşına çatmaları zəruridir. Eyni zamanda, nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərin yaşayış yeri üzrə dövlət və (və ya) bələdiyyə tibb müəssisələrində tibbi müayinəsi və s. pulsuz həyata keçirilməli, nikahın bağlanmasına mane olan hallar (məsələn, yaxın qohumların və ya tibbi müayinədən keçdiklərini təsdiq edən arayışı təqdim etməkdən imtina edən şəxslərin nikaha daxil olmaq istəmələri və s.) müəyyən edildikdə nikahın bağlanılmasına yol verilmir.

Nikahın bağlanılmasının əks prosesi nikaha xitam verilməsi, nikahın pozulması, nikahın etibarsız sayılması sayıla bilər. Lakin etiraf etmək lazımdır ki, Ailə Məcəlləsində yalnız bir yerdə istifadə olunmasına baxmayaraq, təcrübədə bu hüquqi faktın ifadəsi üçün daha çox “boşanma” terminindən istifadə olunur (maddə 22.2.1). Nikaha xitam verilməsi, nikahın pozulması, nikahın etibarsız sayılması və boşanma ifadələrini tam olaraq bir-biri ilə eyniləşdirmək olmaz. Bu ifadələr mahiyyətçə bir-biri ilə yaxın olsa da, məzmun baxımından bir-birindən fərqli cəhətlərə malikdirlər.

Ümumiyyətlə, nikahın dini, etik, hüquqi və digər əsasları onun ömürlük olmasını təşviq edir. Bu baxımdan respublikamızın ailə qanunvericiliyində də ana xətt bundan ibarətdir ki, məhkəmə nikaha xitam vermək arzusunda olan tərəflərin barışması üçün qanunla yol verilən bütün imkanlardan istifadə etməlidir. Nikahın pozulması son tədbir olmaqla yanaşı, eyni zamanda həmin şəraitdə bu münasibətlərin iştirakçıları üçün ən uyğun və düzgün çıxış yolu kimi təzahür edir. Son illərin təcrübəsi respublikamızda boşanmaların sayının artan dinamika ilə inkişaf etdiyini göstərir. Belə ki, respublikamızda əgər 2000-ci ildə qeydə alınmış nikah 39611 (əhalinin 1000 nəfərinə - 5,0), boşanma isə 5478 (əhalinin 1000 nəfərinə - 0,7) olmuşdursa, 2010-cu ildə bu rəqəmlər müvafiq olaraq 79172 (əhalinin 1000 nəfərinə - 8,9) və 9061 (əhalinin 1000 nəfərinə - 1,0), 2018-ci ildə 62484 (əhalinin 1000 nəfərinə - 6,4) və 14857 (1,5) olmuşdur (5). 2019-cu ildə Azərbaycanda 63 869 nikah və 17 148 boşanma halı qeydə alınıb (2).

Qanunvericiliyə əsasən tərəflərin aralarındakı əmlak və s. ilə bağlı münasibətləri qarşılıqlı razılıq əsasında həll edərək nikaha xitam vermələri mümkündür. Bir sıra hallarda isə nikahın pozulması yalnız məhkəmə qaydasında ola bilər. Həmin halların dairəsi qanunvericiliklə müəyyən olunmuşdur. Belə ki, Ailə Məcəlləsinin 19 və 20-ci maddələrinə əsasən, ərin (arvadın) məhkəmə qaydasında itkin düşmüş, məhkəmə qaydasında fəaliyyət qabiliyyəti olmayan hesab edildiyi, cinayət törətməyə görə ən azı 3 il müddətinə azadlıqdan məhrum olduğu hallar istisna olmaqla, ər-arvadın yetkinlik yaşına çatmayan ümumi uşaqları olduqda və ya ər (arvad) nikahın pozulmasına razı olmadıqda nikah məhkəmə qaydasında pozulur. Ər-arvadın razılığı olduqda, lakin onlardan biri

müvafiq icra hakimiyyəti orqanında nikahın pozulmasından yayındıqda (ərizə verməkdən imtina etdikdə, nikahın pozulmasının dövlət qeydiyyatı üçün gəlmədikdə və s.) da nikahın pozulması məhkəmə qaydasında həyata keçirilir. Ər (arvadın) razılığı olmadıqda nikah məhkəmə qaydasında pozulur. Nikahın pozulması eyni zamanda tərəflərin aliment öhdəliyini aktivləşdirir. Aliment öhdəliyi ailə üzvlərinin bir-birini saxlamaq vəzifəsini nəzərdə tutur.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Nikahın pozulması, boşanmadan sonra yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların valideynlərdən hansının yanında qalması və uşaqlar üçün valideynlərdən aliment tutulması tələbinə dair işlərə baxılarkən qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında” 28 mart 2016-cı il tarixli 8-2/2016 Nəli Qərarına əsasən, nikah məhkəmə qaydasında pozularkən ər-arvad məhkəməyə yetkinlik yaşına çatmayan uşaqlarının kiminlə qaldığını, uşaqların və (və ya) ehtiyacı olan və əmək qabiliyyəti olmayan ərin (arvadın) saxlanması üçün vəsaitin ödənilmə qaydasını, bu vəsaitin miqdarını və ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyətinin bölünməsinə müəyyən edən saziş təqdim etməzlərsə və yaxud təqdim olunan saziş uşaqların və ya tərəflərdən birinin marağını pozarsa, məhkəmə mütləq qaydada boşanmadan sonra yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların valideynlərdən hansının yanında qaldığını və uşaqlar üçün alimentin hansı valideyndən və hansı miqdarda tutulduğunu müəyyən etməlidir. Eləcə də, bununla bağlı tələb olarsa ər-arvadın birgə mülkiyyətində olan əmlakın bölgüsünü aparmalı və əmək qabiliyyəti olmayan arvadın (ərin) saxlanması üçün ərdən (arvaddan) tutulmalı olan vəsaitin miqdarını müəyyən etməlidir. İşə baxılması ər-arvada barışıq üçün vaxt verilməsi ilə əlaqədar olaraq təxirə salındıqda, məhkəmə cavabdehin uşağın saxlanmasında iştirak edib-etmədiyini aydınlaşdırmalı, cavabdehin bu vəzifəni yerinə yetirmədiyini müəyyən etdikdə isə Ailə Məcəlləsinin 101-ci maddəsinin tələbinə uyğun olaraq məhkəmədə mübahisənin həll olunana və qətnəmə çıxarılanadək alimentin müvəqqəti tutulması barədə qərardad çıxarır. Bu qərardad dərhal icra edilir və şikayət verilməsi onun icrasını dayandırmır (4).

Yetkinlik yaşına çatmayan uşağın valideynlərdən hansının yanında qalması ilə bağlı mübahisə həll edilərkən uşağın üstün mənafeyi rəhbər tutulur. Bundan başqa uşağın yaşı, fikri, valideynlərinə, qardaş və bacılarına bağlılığı, valideynlərin mənəvi və sair şəxsi keyfiyyətləri, onlar ilə uşaq arasında yaranmış münasibətlər, uşağın tərbiyəsi və inkişafı üçün şərait yaratmaq imkanı (valideynlərin peşəsi, iş rejimi, onların maddi və ailə vəziyyəti, səhhəti), ayrı yaşayan valideynlərdən hər birinin yaşayış yeri üzrə mövcud vəziyyətini xarakterizə edən digər hallar nəzərə alınmalıdır. Valideynlərdən hər hansı birinin maddi-məişət şəraitinin digərinə nisbətdə üstün olması uşağın onun yanında qalmasının mütləq əsası ola bilməz. Uşaqların hansı valideynin yanında qalmaları ilə bağlı mübahisə yarandıqda, eləcə də bu barədə bağlanmış saziş uşaqların və ya tərəflərdən birinin marağını pozduqda, məhkəmə iddianın kim tərəfindən qaldırılmasından asılı olmayaraq, uşağın maraqlarının müdafiəsi üçün qəyyumluq və himayə orqanını işdə iştirak etməyə cəlb etməlidir. Həmin orqan

mübahisə ilə bağlı uşağın və ayrı yaşayan valideynlərin həyat şəraitini müayinə etməyə, müayinə aktını və rəyini məhkəməyə təqdim etməyə borcludur. Rəylər məhkəmə tərəfindən uşağın üstün mənafeyi əsas götürülməklə qiymətləndirilir.

Uşağın mənafeyi tələb etdiyi hallarda onun məhkəmə iclasında dinlənilmək hüququ təmin olunmalıdır. Ailə Məcəlləsinin 52-ci maddəsinə əsasən, maraqlarına toxunulan istənilən məsələnin həlli zamanı uşaq öz fikrini bildirmək, habelə məhkəmə istintaqı və inzibati araşdırmaların gedişində dinlənilmək hüququna malikdir. Uşağın fikrinin obyektiv qiymətləndirilməsini təmin etmək üçün onun pedaqoqun, təhsil müəssisəsinin nümayəndəsinin (tərbiyəçinin), yaxud uşaq psixoloqunun və ya qəyyumluq və himayəçilik orqanının nümayəndəsinin iştirakı ilə dinlənilməsi məqsədemüvafiqdir. Maraqlarına zidd olan hallar istisna olmaqla, 10 yaşına çatmış uşağın fikri nəzərə alınmalıdır. Məhkəmə qərar qəbul edərkən, həmçinin 7 yaşına çatmış uşağın fikrini öyrənib nəzərə ala bilər. Uşağın fikri onun bir valideyndən digərinə alınıb verilməsi üçün yeganə əsas deyildir. Məhkəmə 10 yaşına çatmış uşağın fikrini digər hallar ilə məcmu halında qiymətləndirməli və uşağın üstün maraqlarını nəzərə almaqla mübahisəni həll etməlidir.

Nikah pozulduqda uşaqların saxlanması xərcləri aliment şəklində tutulur (6, 66). Ailə Məcəlləsinin 78.1-ci maddəsinə əsasən, yetkinlik yaşına çatmayan uşağın saxlanması üçün alimentin miqdarı valideynin qazancının (gəlirinin) müəyyən hissəsi, yaxud hər ay ödənilməli olan sabit pul məbləğində və ya eyni zamanda həm sabit pul məbləğində, həm də qazancın (gəlirin) müəyyən hissəsi kimi müəyyən edilir. Lakin bu məbləğ hər bir halda uşağın Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş minimum dolanacaq xərclərindən az olmalı deyildir. Uşağın sağlamlıq, təhsil, inkişaf, məişət qayğılarının çəkilməsinin uşağın himayəsində olduğu valideynin üzərinə düşməsi minimum dolanacaq xərclərindən az olmayan maddi təminatın aliment kimi digər valideyndən tutulmasına əsas verir. Aliment ödəyən əmək qabiliyyətli valideynin rəsmi olaraq heç bir yerdə işləməməsi və qazanca malik olmaması onu uşağı saxlamaq, qanunvericiliklə müəyyən olunmuş minimum dolanacaq xərclərindən az olmayan maddi təminatı ödəmək vəzifəsindən azad etmir. Alimentin miqdarı müəyyən edilərkən aliment ödəməli şəxsin məhkəmə qətnaməsinə əsasən aliment ödədiyi digər uşaqlarının olması nəzərə alınmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsi / <http://www.e-qanun.az/code/10>
2. Boşanma sayı yüksək olan bölgələr məlum oldu / <https://report.az/sosial-mudafie/bosanma-sayi-yukse-olan-seherlerin-adi-aciqlanib/>
3. Dəmirçiyeva M.D. Azərbaycan Respublikasının Ailə hüququ. Bakı: Qanun, 2008, 488 s.
4. “Nikahın pozulması, boşanmadan sonra yetkinlik yaşına çatmayan uşaqların valideynlərdən hansının yanında qalması və uşaqlar üçün valideynlərdən aliment tutulması tələbinə dair işlərə baxılarkən qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 28 mart 2016-cı il tarixli 8-2/2016 Nəli Qərarı / <http://supremecourt.gov.az/post/view/795>
5. Rəsmi orqanlar tərəfindən qeydə alınmış nikah və boşanmalar /

<https://www.stat.gov.az/source/gender/>

6. Чичерова Л.Е. Семейно-правовая ответственность в семейном праве // Семейное и жилищное право. 2011, № 1, с. 66–72.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРОЖИВАНИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ С КАКИМ-ТО РОДИТЕЛЕМ ПОСЛЕ РАЗВОДА И УДЕРЖАНИЯ АЛИМЕНТОВ НА ИХ СОДЕРЖАНИЕ

М.Д.ДАМИРЧИЕВА

РЕЗЮМЕ

Защита прав несовершеннолетних при взыскании алиментных платежей возможна только путем комплексного решения проблем. Установленные законодательством условия (требования) для заключения брака распространяются как на лиц, желающих вступить в брак, так и на соответствующие органы, участвующие в процессе регистрации этого союза. Обратным процессом заключения брака считается расторжение брака, признание брака недействительным. Стороны могут расторгнуть брак путем разрешения имущественных и иных споров по взаимному согласию. В некоторых случаях расторжение брака может происходить только в суде, и объем таких дел определяется законом. В случае развода, расходы на поддержку ребенка, вычитаются в виде алиментов. При разрешении споров по поводу того, с кем из родителей должен оставаться несовершеннолетний, руководствуются интересами ребенка. В статье анализируются вопросы правового регулирования особенностей прекращения брака, уплаты алиментов на несовершеннолетних детей.

Ключевые слова: семейное право, брак, прекращение брака, алименты, алиментные обязательства родителей.

SOME QUESTIONS ABOUT THE RESIDENCE OF MINORS WITH SOME PARENT AFTER DIVORCE AND WITHHOLDING ALIMONY FOR THEIR MAINTENANCE

M.D.DAMIRCHIEVA

SUMMARY

Protection of the rights of minors when collecting alimony payments is possible only through a comprehensive solution of problems. The conditions (requirements) established by law for the conclusion of marriage apply both to persons wishing to marry and to the relevant bodies involved in the registration process of this union. The reverse process of marriage is considered to be the dissolution of the marriage, the recognition of the marriage as invalid. The parties can dissolve the marriage by resolving property and other disputes by mutual agreement. In some cases, divorce can only take place in court, and the scope of such cases is determined by law. In the event of a divorce, child support costs are deducted in the form of child support. When resolving disputes over which parent the minor should stay with, the interests of the child are guided. The article analyzes some issues of legal regulation of the peculiarities of the termination of marriage, the payment of alimony for minor children.

Keywords: family law, marriage, termination of marriage, alimony, alimony obligations of parents.